

Durum Deęerlendirmesi

Cezayir Siyasetinde Değişim İmkanı

Haziran 2017 | 4

ORDAF
Ortadoęu ve Afrika
Araştırmacıları Derneęi

Association of Researchers
On the Middle East and Africa

جمعية دراسات الشرق الأوسط و أفريقيا

www.ordaf.org

Giriş

Cezayir siyasetini şekillendiren temel denklem geçmişten günümüze güvenlik, bürokrasi ve siyasi elitler arasında oluşan denge üzerine bina edilmiştir. Fransızlara karşı verilen bağımsızlık mücadelesinin ana aktörü olan Cezayir ordusu 1962'den bu yana Cezayir'deki en belirleyici aktörlerden biri olmuştur. Kuruluşunda ordunun alt birimi olarak teşkil edilen istihbarat, doksanlı yıllardaki iç savaş nedeniyle ülkenin güvenlik ve istikrarını temin adına güç kazanarak başat unsurlarından birine dönüşmüştür. Bağımsız aday olarak girdiği 1999 seçimlerini kazanan Abdulaziz Buteflika, silahlı muhalefetle müzakere ve af uygulaması gibi adımlarla ülkede on yıl devam eden iç savaş sonlandırmıştır. Cezayir kamuoyunda ülkeye barış getiren lider olarak tanımlanan Buteflika, girdiği bütün seçimlerden başarıyla çıkarak Cezayir'deki bütün siyasi dengenin odak noktasına dönüşmüştür. Ancak 2013 yılı itibarıyla sağlık sorunları yaşamaya başlayan Buteflika'nın sağlık durumu 2015 yılı Aralık ayından itibaren daha da kötüye gitmiştir. Hastalığının niteliği devlet sırrı olarak kamuoyuna açıklanmayan Buteflika, son bir yıldır kamuoyu önüne çok seyrek olarak çıkmaktadır.

Bu durumda muhalefet, başkanın sağlık sorunlarını gerekçe göstererek erken seçim talep ederken, iktidar elitleri Buteflika'nın başkanlık görevini sürdürmesini mümkünse 2019 seçimlerinde tekrar aday olmasını istemektedir. Buteflika'nın kamuoyundaki görünürlüğünün azaldığı bir ortamda, iktidar ve muhalefet partileri yeni koalisyonlar kurarak güçlerini tahkim etme çabası içine girmiştir. Halihazırda bütün siyasi dengelerin Buteflika üzerine kurulduğu Cezayir siyasetinde, Buteflika'nın sağlığı üzerine yapılan spekülasyonlar ülkedeki hassas dengeleri etkilemektedir.

Cezayir Siyasetinin Ana Aktörlerinin İktidar Mücadelesi

1965 yılında, Huari Bumedyen, Ahmed Bin Bella'ya karşı gerçekleştirdiği darbeyle ülke yönetimine gelmiş, böylece Cezayir ordusu Cezayir siyasetinin ana aktörlerinden biri olmuştur. Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin silahlı kanadı olan Ulusal Kurtuluş Ordusu, Fransızlara karşı yürüttüğü kurtuluş mücadelesi nedeniyle Cezayir kamuoyunda bir hayli prestijli bir konumdaydı. Bu nedenle 1965'deki darbeyle Ulusal Kurtuluş Ordusu kadrolarının yönetime gelmesi o dönemde ciddi rahatsızlık yaratmamıştır.¹ Bumedyen'in ülkeyi yönettiği 1965'den 1978'e kadar olan süreçte Cezayir Devleti Cezayir Ordusu ile iç içe geçmiştir. Bumedyen'in vefatından 1999'de Buteflika'nın yönetime geldiği 1999'a kadarki yirmi yıllık sürecin ilk on yılında (1978-1988) ordudaki etkili subaylar başkanın belirlenmesi ve başkanın aldığı kararlar üzerinde belirleyici olmuştur.² Ülkedeki İslami muhalefetin güçlenmeye başladığı dönemde teşekkül eden istihbarat örgütü, muhalefete karşı yürütülen sert operasyonlarda güç kazanmıştır. Doksanlı yılların ortalarına doğru istihbarat, ordunun içinden çıkmasına rağmen, ordunun yanında yeni bir güç odağına dönüşmüştür. Doksanların ortalarından itibaren istihbarat örgütünün sistem içindeki etkisi de artmıştır.³

¹ Lahouari Addi, "l'Armée, la Nation et l'Etat en Algerie", *Algeria Watch*, Ekim 2000.

² "El-Cezayir: Tesis li-Cumhuriye Saniye Em İadetü İntaci'n-Nizami's-Siyasi", *Arab Center for Research and Policy Studies*, Haziran 2016.

³ Lyes Laribi, "Histoire des Services Secrets Algeriens: du Malg au Drs", *Erick Bonnier-Encre D'orient*, Haziran 2016.

1999 seçimlerinde ordu ve istihbarat, Buteflika'nın adaylığını desteklemiş, Buteflika'nın ilk başkanlığı döneminde (1999-2004) güvenlik bürokrasisi fiili olarak ülkedeki etkisini sürdürmüştür. Ancak Buteflika bu durumdan duyduğu rahatsızlığı açık bir şekilde dile getirmekten çekinmemiş, "bir ülkede üç tane başkan olmaz" ifadesini kullanmıştır.⁴ 2004 yılı seçimlerinde Genel Kurmay Başkanı Muhammed el-Ammari, her ne kadar kamu oyu önünde açıklamasa da, Buteflika'nın rakibi olan Ali Bin Felis'i desteklemiştir.⁵ Bu süreçte İstihbarat Başkanı General Tevfik'in Buteflika'nın adaylığına karşı çıkmaması Buteflika'yı rahatlatmıştır. 2004 seçimlerini kazanan Buteflika, kendisine yakın Ahmed Gayid Salih'i genelkurmay başkanı olarak atamıştır.⁶ Salih'in göreve gelmesiyle başkanlık makamı ve ordu arasındaki ilişkiler bir hayli güçlenmiş, Salih savunma bakan yardımcısı olarak atanmıştır. Cezayir siyasal sisteminde savunma bakanının devlet başkanı olduğu düşünüldüğünde Salih ve Buteflika arasındaki uyumlu çalışma da görülebilecektir.

1990 yılında kuruluşundan beri istihbarat örgütünün başında bulunan Muhammed Medeni (General Tevfik), 2014 yılına kadar Buteflika ile doğrudan bir çatışma içinde bulunmamıştır. 2013 yılı itibarıyla Buteflika'nın hastalığı nedeniyle kamuoyu önündeki görünürlüğünün azalması ülkeyi kimin yönettiği tartışmalarını gündeme getirirken, Başbakan Abdülmelik Selal Buteflika dördüncü kez adaylığını açıklamıştır. Bu süreçte iktidar partisinin Genel Başkanı Ammar Seydani, General Tevfik'i, Buteflika'nın adaylığını engellemekle suçlamıştır.⁷ Seçimlere giden süreçte istihbarat birimlerinin önemli devlet kurumlarına yönelik yolsuzluk soruşturmalarının da Buteflika'ya baskı amacıyla yapıldığı iddia edilmiştir. Bu ortamda Buteflika, geniş bir kabine değişikliği yaparak 18 bakanın yerine yenilerini atayarak üzerindeki baskıyı dağıtmak istemiştir. Buteflika seçimlerden başarı ile çıktıktan sonra istihbarat biriminde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Öncelikle kuruluşundan beri istihbaratı yöneten General Tevfik görevi bırakmış yerine yardımcısı Ahmed Tartag getirilmiştir. İstihbarat içindeki silahlı operasyon birimi Genel Kurmay Başkanlığı'na bağlanmış, birim başkanı Tümgeneral Mehenna Cübbar'ın görevine son verilmiştir. İstihbaratın anti-terör biriminin eski başkanı emekli Abdelkader Aït-Ouarab (General Hasan) tutuklanmış, istihbaratın bir çok yetkisi Genel Kurmay'a devredilmiştir.

Cezayir Siyaseti ve Abdulaziz Buteflika

Cezayir'in bağımsızlığını kazındığı 1962'den bugüne Cezayir siyasetinin içinde olan Abdulaziz Buteflika, 1999'dan bu yana ülkeyi yönetmektedir. Ahmed Bin Bella hükümetinde önce gençlik ve spor bakanı, sonrasında dış işleri bakanı olan Buteflika, Huari Bumedenyen hükümetinde Bumedyen'in 1978'deki ölümüne kadar dış işleri bakanlığı görevine devam etmiştir. Cezayir siyasetinin en riskli dönemlerinde önemli siyasi ve diplomatik görevlerde bulunan Buteflika, 1999 yılında bağımsız aday olmuş, ordu ve istihbaratın da destek vermesiyle başkan olarak seçilmiştir. Ordu ve istihbarat ile ilişkilerine yukarıda değinilen Buteflika, iktidara geldikten sonra İslami Kurtuluş Cephesi ile gerçekleştirdiği müzakere sürecinde altı bin kişiyi silah bırakmaya ikna etmiş, af çıkararak ülkedeki iç

⁴ "El-Cezayir: Harif General ve Rebiu Buteflika", *El-Cezire*, Eylül 2016.

⁵ Didier Samson, "Le Général-major Abandonne la Politique", *RFI*, Temmuz 2004.

⁶ Farid Alilat. "Algérie : Ahmed Gaïd Salah, un fidèle du président", *Jeune Afrique*, Mart 2016.

⁷ Amir Akef, "En Algérie, Départ Forcé Pour le Général « Toufik », Puissant Chef du Renseignement", *Le Monde*, Eylül 2015.

savaşı sona erdirmiştir. Ülkedeki iç savaşı sona erdiren kişi olarak halkın sempatisini kazanan Buteflika, siyasi tecrübesi ile birlikte karizmatik liderlik profili ile de öne çıkmıştır. Cezayir anayasasının 74. maddesi aynı kişinin devlet başkanlığı için üçüncü kez aday olmasını engellediği için 2008 yılında yapılan anayasa düzenlemesi ile cumhurbaşkanlığı için dönem kısıtlaması kaldırılmıştır. Buteflika böylece 2009 yılında tekrar başkanlığa aday olmuştur. Hastalığı nedeniyle 2014 yılı seçimlerinde seçim kampanyasına aktif olarak katılamayan Buteflika, buna rağmen 2014 yılı seçimlerini kazanmıştır. İktidar partisi tarafından 2019 yılı seçimlerine de aday gösterilmesi muhalefetin eleştirilerine neden olmuştur.⁸

İktidara geldikten sonra aldığı tedbirlerle ülkedeki iç savaşı sonlandıran Buteflika, özellikle 2011 sonrasında gerçekleştirdiği reformlarla ülke genelinde siyasetin sivilleşmesi ümitlerini güçlendirmiştir. Arap dünyasında halk hareketlerinin başladığı 2011 yılında bazı muhalefet partileri ve sendikalar, 1992'den beri devam eden olağanüstü halin ve medya üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ve benzeri reform talepleriyle protesto çağrısında bulunmuş, ancak halkta güçlü bir karşılık bulmamıştır. Yönetim, bu süreçte ülkede 1992'den beri devam eden olağanüstü hali kaldırmış, devlet memurlarının maaşlarını yüzde 25 zam yapmıştır. Ayrıca protestocuların çekirdeğini oluşturan grupları güvenlik tedbirleriyle dağıtmıştır.⁹ Siyasi Reformlar için Ulusal Dayanışma Komisyonu oluşturularak, ülkedeki siyasi parti, sendika temsilcileri ve kanaat önderleriyle görüşülmüştür. Bu ortamda 2012 yerel seçimleri gerçekleşmiş, İslami partilerin seçimlerde büyük başarı elde edeceği beklentilerinin aksine, Ulusal Kurtuluş Cephesi seçimlerden başarı ile çıkmıştır. Bu süreçlerde ifade edilmeye başlanan anayasa değişikliğine ilişkin adım 2014 seçimlerinden sonra atılmış, yapılan müzakereler sonucunda ortaya çıkan metin 2016 yılında parlamentoda çoğunluğun onayı ile kabul edilmiştir. Böylece Buteflika'nın olağanüstü hali kaldırmasıyla başlayan reform süreci tamamlanmıştır. Buteflika yönetimi ve iktidardaki siyasi elitler anayasa yapım süreçlerinde yeni anayasayı sivil kurumların güçlendirilmesi olarak nitelemiştir.¹⁰ Muhalefet anayasanın halka götürülmediği gibi, halkın taleplerine karşılık vermediğini iddia ederek anayasayı eleştirmektedir.

Buteflika'nın sağlık durumuna ilişkin spekülasyonlar Cezayir siyasetinin geleceğine ilişkin endişelere neden olmaktadır. Buteflika'nın 2013 yılında Fransa'nın başkenti Paris'te bir hastaneye kaldırılmasıyla resmi olarak netleşen sağlık durumu,¹¹ 2015 yılı Aralık ayından itibaren daha kötüye gitmiştir. Buteflika'nın sağlık durumunun kötüye gittiği ve kamuoyu önündeki görünürlüğünün azaldığı 2014-2016 yıllarında Cezayir'de önemli kurumların yönetimine ilişkin önemli atamalar yapılmıştır. 2015 yılı Mayıs ayında Cezayir Petrol Şirketi Sonatrach'ın başına Amine Mazouzi getirilmiştir. 2015 yılı Eylül ayında istihbarat başkanı değişmiş, 2016'da Ulusal Kurtuluş Cephesi Genel Başkanı istifa etmiş yerine, Cemal Abbas seçilmiştir. Buteflika'nın kamuoyu önündeki görünürlüğünün

⁸ Amar Ingrachen, "Après Avoir Fait Face à Des Critiques Acerbes de la Part Aussi Bien de ses Amis Que de ses Adversaires, M.Saâdani, Avec La Joie de Celui Qui a Accompli sa Mission, Démissionne.", *L'Expression*, Ekim 2016.

⁹ "El-Cezayir: Tesis li-Cumhuriye Saniye Em İadetu İntaci'n-Nizami's-Siyasi", *Arab Center for Research and Policy Studies*, Haziran 2016.

¹⁰ Marc Daou. "Projet De Réforme de la Constitution Algérienne: à Peine Dévoilé, Déjà Contesté", *France 24*, Nisan 2014.

¹¹ 2013 yılı Nisan ayında Buteflika'nın bir yıldır kamuoyunda görünmediği kaydedilmiştir. Bknz. Anna Louise Strachan, "Conflict Analysis of Algeria", *CSDRC*, Ocak 2014.

azaldığı bu dönemde, bu istifa ve tayinlerde Buteflika'nın başdanışmanı olan Said Buteflika'nın etkili olduğu iddia edilmektedir.¹² Cezayir siyasetinde mevcut bütün dengelerin Buteflika üzerine kurulduğu, iktidar partisinin 2019 seçimleri için Buteflika'yı tekrar aday gösterdiği düşünüldüğünde Buteflika'nın sağlığına ilişkin spekülasyonların ülke siyasetini derinden etkilediği ifade edilebilir.

İktidar Mücadelesi İçinde Siyasi Partiler

Cezayir'de 1989'daki anayasal değişiklikle çok partili hayata geçilmiştir. Bu tarihten sonra ülkede çok sayıda siyasi parti kurulmuş olmasına rağmen, partilerin bir çocuğunun toplumsal ve siyasi konularda açık bir program ortaya koymadığı gözlenmektedir. Birçok partinin, seçimler yaklaştığında ortaya çıkarak, partilere tahsis edilen bütçeden pay alma çabasından öteye gitmeyen bir vizyona sahip olduğu kaydedilmektedir. Toplumsal ve siyasi bir vizyon ortaya koymaktansa, halk tabanında karşılık bulacak ideolojik söylemler benimsedikleri, bu vesile güç kazanmaya çalıştıkları belirtilmektedir. Bu durum Cezayir siyasetinin ana aktörlerinin elini güçlendirirken siyasi partilerin etkisini kırmaktadır. Bunun yanında Ulusal Kurtuluş Cephesi gibi ülkenin kurtuluş mücadelesinde önemli rol oynamış bir parti, ya da Barış Toplumu Hareketi gibi İslami eğilimli ve halk tabanında ciddi karşılığı olan partiler bulunmaktadır. Halihazırda Cezayir siyaseti, Buteflika'nın yanında yer alanlar ve muhalefet edenler şeklinde iki ana kutba ayrılmıştır ve bu zeminde çeşitli ittifaklar kurulmaktadır.

Cezayir'in bağımsızlığında önemli rol oynayan Ulusal Kurtuluş Cephesi ülkedeki iktidar partisi konumundadır. Meclis çoğunluğunu elinde bulunduran Ulusal Kurtuluş Cephesi, çok sayıda siyasi parti ve sivil toplum kuruluşunun katılımıyla, 30 Mart 2016'da, "Milli Duvar" koalisyonunu oluşturmuştur. "Milli Duvar", Buteflika yanlısı siyasi bloğun birlik oluşturma çabalarının sonucu ortaya çıkmıştır. Siyasi istikrar ve ulusal güvenlik söylemini benimseyen iktidar bloku, Buteflika'nın güvenlik kurumlarıyla girdiği güç mücadelesinde Buteflika'nın yanında yer almıştır. Bu çerçevede, "Milli Duvar'ın" kuruluşuna ilişkin basında yer alan haberlerde "Başkanı Desteklemek ve Ordunun Zaferi İçin Milli Duvar"¹³ şeklindeki ifadeler, Ulusal Kurtuluş Cephesi liderliğinde teşekkül eden siyasi bloğun tavrını net bir şekilde ortaya koymuştur. Buteflika'ya destek veren siyasi blokta ayrıca, Cezayir parlamentosundaki ikinci parti olan "Milli Demokratik Topluluk" ve en önemli İslami muhalefet partisi "Barış Toplumu Hareketi"nden ayrılan Ammar Gül'ün partisi "Cezayir'in Ümidi Topluluğu" da yer almaktadır. Bu blokun kendi içinde insicamlı bir blok olmadığı Ulusal Kurtuluş Cephesi ve Milli Demokratik Topluluk arasındaki karşılıklı suçlamalarda görülse de Buteflika'yı desteklemek konusunda birleştiği görülmektedir. Buteflika'nın sağlık sorunları nedeniyle ülkeyi yönetmesinin mümkün olmadığı bir senaryoda, ülkedeki bürokratik ve siyasi elitlerin bu blok içinden bir başkan adayı çıkaracağı düşünülmektedir.

Başkanlık ve güvenlik kurumları karşısında siyasetin güçlendirilmesini savunan muhalif blok içinde Ali Bin Felis gibi iktidar partisinden ayrılan isimler, Barış Toplumu Hareketi gibi İslami partiler ve liberal/seküler partiler yer almaktadır. Muhalif blok 2016 yılı Mart ayında "İstişare ve Takip Heyeti" adı altında birleşme inisiyatifi ortaya koymuştur. Ha-

¹² "Saïd Bouteflika : Il voulait être Président...", *El Watan*, Temmuz 2013.

¹³ "İhtidamı's-Sira Beyne Ecnihati's-Sulta Ala-Hilafeti Buteflika", *Middle East Online*, 29 Mart 2016.

lihazırda kurulmuş olan yirmi ve kurulmakta olan on iki siyasi partiden müteşekkil olan “İstişare ve Takip Heyeti”nde, ayrıca altı eski başbakan, çok sayıda gazeteci ve aktivist yer almıştır.¹⁴ Halk idaresinin yönetime yansıtılmasını, toplumsal ve siyasi hürriyetleri savunarak derhal başkanlık seçimleri yapılmasını isteyen muhalif blok, Buteflika’nın sağlık sorunları nedeniyle 2019 yılına kadar beklenmemesi gerektiğini dile getirmektedir. Başkan ve İstişarat birimi arasındaki güç mücadelesinde tarafsız bir tavır takınarak, Cezayir’deki siyasi rejimin gücünü pekiştirmek için kamuoyunda korku yaydığını öne sürmektedir.

Çok sayıda siyasi parti ve bağımsız ismin yer aldığı muhalif blokta Ali bin Felis gibi Buteflika ile ters düştüğü için Ulusal Kurtuluş Cephesi’nden istifa ederek muhalefete geçen ve liberal bir dil benimseyenler bulunmaktadır. Ayrıca Barış Toplumu Hareketi gibi, Müslüman Kardeşler’in Cezayir kolu olarak görülmen İslami partiler de şu an için muhalefet bloğunda yer almaktadır. BTH, 2004-2012 yılları arasında Ulusal Kurtuluş Cephesi ile ittifak kurarak hükümette yer almış, kendisine bazı bakanlıklar verilmiştir. Toplumsal etki açısından Ulusal Kurtuluş Cephesi’nden sonra Cezayir’in en etkili partisi olarak kabul edilen BTH, siyasi reformlar konusunda gerekli adımlar atılmadığı gerekçesiyle 2012 yılında Buteflika’ya olan desteğini çekmiştir. Bunun yanında liberal ve seküler bir dil benimseyen, gençler ve toplumsal özgürlükler gibi konulara vurgu yapan Cilani Süfyan liderliğindeki “Yeni Nesil Partisi” partisi gibi partiler de muhalif blokta yer almaktadır.¹⁵ Muhalif siyasi blokun da tıpkı Buteflika yanlısı siyasi blok gibi insicamlı olmadığı, ancak muhalif bloktaki ideolojik farklılaşmanın daha belirgin olduğu gözlemlenmektedir. Bu iki siyasi blok dışında tarafsızlar, iktidar blokuna yakın olanlar, muhalefet blokuna yakın olanlar ve mevcut durumda seçimlere girilmemesi gerektiğini savunanlar gibi farklı eğilimler de bulunmaktadır.

Sonuç

Cezayir Devlet Başkanı Abdulaziz Buteflika’nın sağlık sorunları üzerine yapılan spekülasyonlar, başkanlık makamı, iktidar partisinin siyasi seçkinleri ve güvenlik bürokrasisinin iç içe geçerek oluşturduğu siyasi dengeler üzerinde olumsuz etkide bulunmaktadır. Özellikle muhalefetin, başkanın sağlık sorunlarını gerekçe göstererek erken seçim talebi, Buteflika’nın kamuoyu önündeki görünürlüğünün azaldığı dönemlerde yapılan kritik atamaların faillerine dair yapılan sorgulamalar, petrol fiyatlarının düşmesi nedeniyle ülkede yaşanan ekonomik kriz, hassas siyasi dengelerin en çok etkilendiği alanlardır.

Ancak güvenlik bürokrasisi ve siyasi elitlerin gerek kendi içinde gerek kendi arasında oluşan dengenin, Buteflika’nın yönettiği sistemi anlamlı kıldığı düşünüldüğünde, Buteflika’nın olmadığı bir senaryoda ana aktörlerin varlığını sürdüreceği ön görülebilir. Farklı senaryolarda ana aktörlerin etki alanlarında daralma genişleme olsa dahi, sistem dışı bir aktörün kısa vadede sistem içinde etkili olması mümkün görünmemektedir. Arap dünyasında yaşanan gelişmelerin seyri, muhalefetin, kısa vadede, yukarıda ifade edilen sitemde bir değişime öncülük etmesinin mümkün olmayacağına işaret etmektedir. Bu-

¹⁴ “İstiktab Siyasi Had Beyne’l-Muvalati ve’l-Muarati Bi’l-Cezayir”, *El-Cezire*, 30 Mart 2016.

¹⁵ “El-Cezayir: Tesis li-Cumhuriye Saniye Em İadetu İntaci’n-Nizami’s-Siyasi”, *Arab Center for Research and Policy Studies*, Haziran 2016.

radan hareketle sistem içi aktörlerin öncülük edeceği kısmi bir hareketlilik ihtimalinde dahi, Cezayir siyasetinin ana dinamikleri açısından, kısa vadede değişim ön görmek mümkün görünmemektedir

Association of Researchers
On the Middle East and Africa

جمعية دراسات الشرق الأوسط و أفريقيا

www.ordaf.org